

De rundveehouderij rond Eibergen

Hoewel er aan het begin van de 19^e eeuw rond Eibergen nog geen sprake was van een gerichte rundveefokkerij, hadden vrijwel alle boeren wel wat melkkoeien, pinken en kalveren. De omvang van de veestapel was afhankelijk van de hoeveelheid grond die men in gebruik had. Niet alleen de cultuurgrond speelde daarbij een rol, maar ook de heide- en bosgrond. Men had in de potstallen immers ook heideschollen (plaggen) nodig. Op de cultuurgrond stond gras (hooi) voor het vee en op de akkers werden voor mens en dier graan, bieten en aardappels verbouwd. Ook bosgrond was van groot belang: bomen voor huizen en schuren en kachelhout voor verwarming en de schors van jonge eiken werd benut voor het looien van leer. Dorpsbewoners hielden vaak wel een koe of wat geiten voor de melkvoorziening en varkens voorzagen in de behoefte aan vlees. Paarden waren de trekdieren op grotere bedrijven, terwijl de kleinere boeren (wonnars) meestal een os, maar ook wel een koe inspanden. Rond 1850 werd er steeds meer woeste grond in cultuur gebracht en hand over hand nam ook het aantal runderen toe, maar er was nog geen sprake van selectie op exterieur of melkgift. Wel probeerden de boeren die zo'n acht tot tien koeien molken, het product aan de man te brengen en vrouwen, dochters of dienstmeiden karnden handmatig ook al boter. Enkele boeren, zoals bij Geerdink in Hupsel, hadden een karnhond voor dit karwei. De hond liep rond in een soort trommel, die een raderwerk aandreef, waardoor de karn in beweging bleef. In 1887 namen al 36 meisjes en jonge vrouwen deel aan een cursus voor boterbereiding, die bij Olminkhof (de Jonge Scholte) werd gegeven. Er was zelfs sprake van een botermarkt in het dorp, waar in datzelfde jaar 11.055 kilogram boter werd aangevoerd. De gemiddelde prijs lag op 48¼ cent per kilo. Als de boeren via de winkel hun boter afzetten kregen ze maar dertig cent per kilo en waren ze ook nog verplicht koloniale waren af te nemen.

De zuivelfabriek

Hendrik Arnold Huender was één van de stuwende krachten achter het opzetten van een boterfabriek in Eibergen. Deze op 24 januari 1849 geboren zoon van een dominee uit Nijbroek was de eerste voorzitter van de Eibergse Stoom Zuivelfabriek en hij was ook voorzitter van de Gelders-Overijsselse Zuivelbond. De boterfabriek werd opgericht op 15 april 1899 met Huender als voorzitter en Eibergse notabelen als bestuursleden, onder wie burgemeester W.H. Smits, fabrikant G.J. ten Cate, notaris G.P. ter Braak en de voortrekker van het landbouwonderwijs meester J. Leppink. Ook enkele grote boeren maakten er deel van uit, te weten G.J.H. Olminkhof, A. Meutstege, W. te Raa en J.D. te Biesebeek. De Needenaren H.J. Meijers en G.J. Koeslag en tenslotte J.H. Bennink uit Rekken maakten het bestuur compleet. Het zou nog tot 20 mei 1900 duren voor de fabriek begon te draaien, met als belangrijkste activiteit het maken van boter.

De Eibergse Zuivelfabriek aan de Hupselseweg (collectie: museum De Scheper).

Na één boekjaar had de fabriek al 286 leden. Naast de melkverwerkers in de fabriek had men natuurlijk ook aanvoerders (boeren) nodig en afvoerders (veters). De fabriek had leden en leveranciers uit de buurtschappen rond Eibergen en Neede. De eerste directeur was H. Schürer. De fabriek zou tot 1975 zelfstandig functioneren; toen werd er gefuseerd met fabrieken uit de buurt. De volgende directeuren volgden Schürer op: B. Boeve, die er vele jaren was, R. Steenhuisen, Jansen, die een tussenpauze was en H.P. Vonk.

Aanbesteding melkritten een hachelijke aangelegenheid

De jaarlijkse aanbesteding van de melkritten van de boeren naar de fabriek was voor de vervoerders een hachelijke aangelegenheid. Schreef men voor een rit in de buurt te hoog in dan werd het aan een inschrijver met een lager bedrag gegund. Met name voor de kleine boeren was het rijden van een melkriet een welkome bijverdienste. Had men er in Eibergen naast gegrepen, dan kon men eventueel nog proberen een rit in Borculo of Beltrum te bemachtigen, want daar was de inschrijving soms een week later. Na 1970 kwamen de ontwikkelingen in de zuivelindustrie in een stroomversnelling en gingen er veel fabrieken fuseren. Door het grotere aantal koeien per bedrijf en de daarmee gepaard gaande productieverhoging werden de melkbussen vervangen door koeltanks. Coberco ging samen met Domo en Friesland Foods en na de fusie van de Nederlandse giganten Campina en Friesland Foods zijn zij samen een grote speler op de wereldmarkt. Kleine, soms particuliere fabriekjes, konden zich nog handhaven.

Bestuur en directeur bij de oprichting van de Eibergse Zuivelfabriek. V.l.n.r.: H. Schürer, directeur, Mr. G.P. ter Braak (notaris), G.J. ten Cate (fabrikant), W.H. Smits (burgemeester), H.A. Huender (fabrikant), G.J.M. Olminkhof, A. Meutstege, W. te Raa, J. Leppink (onderwijzer), J.D. te Biesebeek, H.J. Meijers, G.J. Koeslag, J.H. Bennink GJzn (De Wever uit Rekken) (collectie: museum De Scheper).

Gezondheidsdienst voor dieren

In de achttiende eeuw werd ons land geteisterd door de veepest. Hele veestapels stierven en sommige gebieden werden koeloos. In die tijd werd in Noord- en Zuid-Holland op de boerderijen al veel kaas bereid. Ook hier waren het de vrouwen die de kunst van het kaasmaken, die veel vakkennis vereiste, vaak uitoefenden. Tijdens de veepest stond de kaasproductie op een laag pitje. In Friesland, van oudsher het gebied van de zwartbonte koeien, stierf in 1745 zeventig procent van het vee aan de pest, tien procent genas en twintig procent bleef voor de ziekte gespaard. In 1768 begon men in Friesland al in te enten tegen de pest. Maar in dogmatische streken zag men de ziekte als een straf van God en liet men de koeien niet preventief enten. Ook het zeer besmettelijke miltvuur, tegenwoordig net als de veepest vrijwel uitgeroeid, kwam destijds veel voor. Bij enkele boerderijen onder Eibergen en Rekken kende men de 'pestbuskes'. Bij de Jonge Scholte, Kolthof en Dijkman in de Ape in Rekken waren ze nog lang herkenbaar. Het waren bosjes met ondoordringbaar kreupelhout, waarin door besmettelijke ziekten gestorven en daarna verbrande dieren werden begraven. Tot 1908 had Eibergen geen gemeentelijke veearts. Voor zieke paarden riep men wel de hulp in van de arts van de stoeterij in Haarlo, die tot 1841 heeft bestaan. Deed er zich aan het begin van de vorige eeuw een zware bevalling bij een koe (vaak vaars) voor, dan ging men lopend of op de fiets naar Lintvelde en haalde

men er Dorus Aaltink (hij heette eigenlijk Maarse) bij. Dorus was een verloskundige zonder diploma, maar hij stond als zeer vakkundig bekend. Te zware kalveren zagde hij al van de koeien af en ook voor moeilijke castraties deinsde hij niet terug. Hij beschikte over middeltjes tegen allerlei aandoeningen en kwalen, die soms wel en soms niet hielpen. Dokter A. Feberwee werd in 1908 benoemd als gemeentelijk veearts van Eibergen. Hij was in 1844 al voorafgegaan door veearts A. G. J. Kühle (* 08-02-1778 in Dusseldorf), die praktijk hield op het koerhoes in de Holterhoek. Waarschijnlijk wegens gebrek aan klandizie hield hij het maar een jaar vol in Eibergen, want in 1845 vertrok hij al naar Deventer. In 1899 werd dan nog J. Vlaskamp benoemd tot rijksveearts met als standplaats Eibergen, maar hij bediende ook de omliggende gemeenten. De boeren vonden dat hij veel te hoge rekeningen uitschreef en deden steeds minder een beroep op hem. De gemeente liet voor dierenarts Feberwee een nieuw huis bouwen aan de J. W. Hagemanstraat (nr. 61) met in de gevel een hoefijzer en de drie eieren van Eibergen. De woning staat nu op de gemeentelijk monumentlijst. Na Feberwee kwam in 1922 H.P. Piel in het huis te wonen. Ook Piels schoonzoon W.J. Nijhof kwam in Eibergen als veearts. Latere veeartsen in Eibergen waren M.I. van den Dikkenberg, J. Terpstra, G. Velthuis, G. Brinkhuis, H. de Vries en C. Hoeben. Tegenwoordig is er een groepspraktijk.

Waarschuwing om het erf niet te betreden.

Gevreesde veeziekten

Het enten tegen mond- en klauwzeer (mkz), dat vroeger elk jaar gebeurde, werd destijds meestal uitgevoerd door een student van de veeartsenopleiding uit Utrecht. Aan de invaller veearts Leeftlang heeft menigeen nog levendige herinneringen. De gevreesde veeziekten die vroeger heersten, zoals veepest, miltvuur, abortus bang, tbc en ook mkz, zijn in hoofdzaak uitgeroeid. Ook wrang, een uierontsteking verspreid door vliegen, is dankzij penicilline minder hardnekkig en hetzelfde geldt voor haarworm, een tussenklauwontsteking.

De vliegen die wrang overbrachten zaten vooral in elshout, reden waarom de boeren in de vliegenrijke maanden juli en augustus hun dieren niet in door elshout omringde weiden lieten grazen. Toch steekt met name mond- en klauwzeer bij tijd en wijle weer de kop op. Zoals in 2001, toen vele herkauwers (deels waarschijnlijk ten onrechte zoals in Kootwijkerbroek) werden afgemaakt. Het economisch gewin ging boven de diervriendelijkheid.

Henk ter Agter met stier Bart.

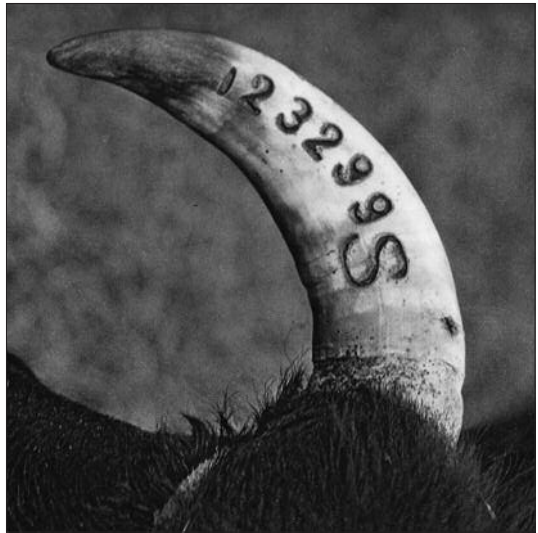
De Eibergse burgemeester W. H. Smits nam rond 1890 een moedige beslissing. Ook toen heerste er mond- en klauwzeer en van hogerhand werden slachters eropuit gestuurd om op de besmette bedrijven al het vee te doden. De burgemeester weigerde echter pertinent medewerking te verlenen en stuurde de Haagse afmakers onverrichter zake 'terug naar hun hollen'. Hij had als argument 'we kunnen onze arme keuterboeren toch niet op deze wijze hun vee ontnemen en van hun inkomsten beroven'. De tbc-bestrijding is pas na de Tweede Wereldoorlog goed op gang gekomen, hoewel er landelijk op vrijwillige basis al sinds 1928 kon worden gecontroleerd. Gerrit Hulshof van de Kerkloolaan herinnert zich dat een oom van hem de gewoonte had om melk zo van de koe te drinken, maar daardoor wel met tbc werd besmet. Destijds werden de koeien elk jaar gecontroleerd op tbc. De bestrijding van de runderhorzel in het midden van de twintigste eeuw was minder ingrijpend en aan leken toevertrouwd. Een gestoken koe ging 'bizzen', door de wei rennen met de staart op de rug. De horzel ontwikkelde zich onderhuids en kwam er in het voorjaar, vaak op de rug of de lendenen van het rund, uit. De bulten, die dit veroorzaakte, werden met een bestrijdingsmiddel behandeld. Ondanks alle huidige kennis en ervaring, komen er nog steeds veeziekten voor: blauwtong, ibr (griep), bse (gekkedoeienziekte door besmet veevoer) of recent nog, het Schmallenbergvirus (mismaakte kalfjes). De Gezondheidsdienst voor dieren is eigenlijk pas goed in werking getreden na de Tweede Wereldoorlog. Deze in Roozendaal gevestigde provinciale dienst heeft onder leiding van dr. H. van de Burg veel goed werk verricht.

De Controlevereniging

De Controlevereniging viel onder verantwoordelijkheid van de zuivelfabriek. Het onderzoek naar het vetgehalte in de melk en later ook het eiwitgehalte, werd gedaan op het laboratorium van de zuivelfabriek, waar Jan Kupper de scepter zwaaide. Dagelijks werd van de geleverde melk een monster genomen en eens per twee weken vond het kwaliteitsonderzoek plaats. Gecontroleerd werden de reinheid van de melk (door de melk door een watje te gieten), de reductase en 's winters de geur.

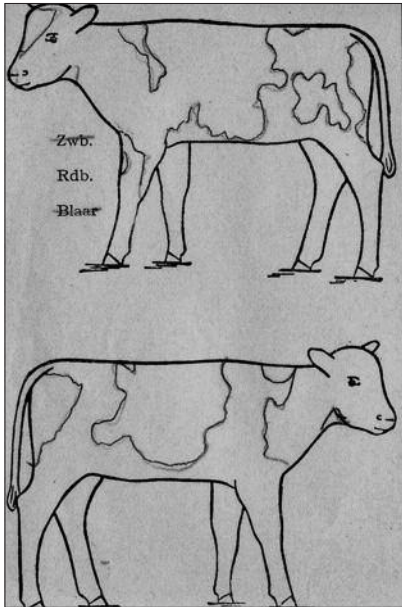
Tegenwoordig kent men een hele rits onderzoeken die op een centraal laboratorium in Zutphen plaatsvinden. Ook onderzocht men dagelijks in Eibergen het vetgehalte van de consumptiemelk, die 'langs de straat' werd verkocht. Deze afgeroomde melk had nog een vetpercentage tussen de 3,15. en 3,20. Van de room werd boter gemaakt. Vlak na de oprichting van de zuivelfabriek lieten sommige fokkers de melk van hun koeien al individueel bemonsteren. Aanvankelijk kwam de monsternemer een keer per veertien dagen 's avonds en 's morgens, per koe de melk wegen en er een monstertje uit scheppen, dat eerst alleen op het vetgehalte, maar twintig jaar later ook op het eiwitgehalte werd gescreend. Om vervalsing te voorkomen werden er bijpassende nummers in de horens van de koeien gebrand. Op deze wijze werden de productielijsten per koe opgesteld. Een bekende monsternemer was Wim Wassink.

Stamboeknummer in hoorn.

Mooie resultaten op keuringen

De gerichte fokkers behaalden op de exterieur- en productiekeuringen van voor de Tweede Wereldoorlog al mooie resultaten. Hendrik Olminkhof (de Jonge Scholte) zond in 1923 op een grote tentoonstelling op het Malieveld in Den Haag ter gelegenheid van het 25-jarig ambtsjubileum van koningin Wilhelmina, drie koeien en een stier in. Met zijn fokgroep bestaande uit Roos 4, Gonda 2, Nella 3 en de stier Jacob won hij de eerste prijs. Roos 4 had als driejarige koe al 5.120 kg. melk geproduceerd met 3,62 % vet. Eigenlijk was veertig jaar later de productie van roodbonte koeien, ondanks gerichte fokkerij en selectie niet echt toegenomen. Zo produceerde de koe Hetty 25 van de weduwe Hofmeijer uit Heino als driejarige 4.782 kg melk met 3,93 % vet en 3,70% eiwit.

	Naam rund <i>Roza</i> Serie MA N ^o 50000
	Geb. datum <i>17-11-1961</i> mm/vr
R.v.J. (Fokv.) <i>12083</i> Fokr.	
R.v.J. (Stb.) <i>699845</i> Stb.	
V <i>Roza's Bouw 4</i>	
Fokr. <i>11103</i> Stb. <i>554505</i>	
M <i>Roza</i>	
Fokr. <i>11103</i> Stb. <i>554505</i>	
Nr. dekking _____ Dekdatum _____ Draagtijd _____ dg.	
Kenbare tekens: <i>Roodbont</i>	
Oormerk _____ serie _____ nr. _____	
d.d. _____ serie _____ nr. _____	
d.d. _____ serie _____ nr. _____	
Veehouder <i>G. H. Meyer</i>	
Adres <i>040 te Eibergen</i>	
Zuivelfabriek/Ver. <i>Eibergen</i> nr. <i>324</i>	
Naam schetser <i>a. Luggenhoust</i>	
(in blokletters) Datum <i>03-01-63</i> Handtekening _____	

Kalverschets van Roza.

Blik in het oor en kalverschetsen

Na 1945 kende de zuivelfabriek nog drie werkende controleverenigingen: de Samenwerking uit Rekken, Moedig Voorwaarts uit Olden Eibergen en de grote Controlevereniging Eibergen-Neede. Na 1972 werden de gehalten in de melk per computer uitgerekend. Onder anderen Wim Wassink volgde daarvoor bij docent Westerveld een cursus in Arnhem. Voor de oorlog kende men geen gezondheidsverklaring voor koeien. Daarna kwamen er tbc- bewijzen en kregen koeien ter identificatie een blik in het oor. Alle kalfjes werden geschetst en deze schets met vermelding van dierziektebestrijding en soms een productie- en stamboekbewijs, was de gezondheidsverklaring, verkrijgbaar op het kantoor van de zuivelfabriek. Aanvankelijk waren daar Hukker en Klein Willink verantwoordelijk voor; later waren Joop te Koppele en Henk Saaltink eerste en tweede stamboekhouder, maar ook Alie Schukkink en Wim Wassink schreven gezondheidsverklaringen uit. Vooral op maandag was het op het kantoor een drukte van belang want op dinsdag was de veemarkt in Doetinchem en de handelaren en boeren moesten voordien hun tbc- bewijs hebben. In 1987 fuseerden de Controleverenigingen Eibergen-Neede, Winterswijk, Aalten, Beltrum en Lichtenvoorde met elkaar en moest men voor een gezondheidsverklaring naar Lichtenvoorde. Later werd dat Groenlo, toen Zelhem en nu is de vestiging in Deventer, waar tegenwoordig alles per computer gaat. Vele jaren hebben Te Koppele en Saaltink alle kalfjes die geboren werden van een duidelijke schets voorzien. Vroeger kreeg een boer elke winter een staladministrateur op bezoek, die nakeek of bij

Excursiegroep Landbouwavondschool Meddo op bezoek bij de fokvereniging Rekken. Men is te gast bij boerderij Hoenink. Links meester G.J. Nijveldt en rechts W. Hoenink. (collectie: museum De Scheper).

alle koeien de juiste schets voorhanden was. De laatste decennia moet elk pas geboren kalfje een groot, geel oormerk in beide oren dragen. Het is een lelijk gezicht en zeker geen gemak voor het desbetreffende dier. Bij kleine huisdieren en paarden wordt onderhuids een chip ingebracht en dat zou bij koeien binnen afzienbare tijd waarschijnlijk ook kunnen gebeuren.

Doodgedrukt door een stier

Rond 1900 kende de Gelderse Achterhoek eigenlijk alleen maar roodbonte (met de nadruk op rood) MRIJ-koeien (Maas, Rijn, IJssel) en in mindere mate zwartbonte FH-koeien (Fries, Hollands). Grote boeren hadden een eigen stier en kleinere boeren met minder vee gingen met hun tochtige koeien naar een stierenhouder (bollenboer) in de buurt om het dier drachtig te krijgen. Elders in ons land kwamen ook rood- en zwartblaarkop koeien voor en wittrikken en lakenvelders hebben ook altijd bestaan. Buitenlandse vleesrassen waren nog onbekend evenals de melkveerassen fleckvee en montbéliardes. De roodbonte koeien waren over het algemeen wat platte, maar gespierde koeien met twee kwaliteiten. Ze voldeden zowel voor het vlees als voor de melk. Maar ook toen al zochten boeren naar mogelijkheden zowel het exterieur van de koe als de productie te verbeteren. Daarom werden in vrijwel elke buurtschap fokverenigingen opgericht met als doel gezamenlijk de beste stamboekstieren te kopen en daarmee verder te fokken. Maar ook particulieren kochten stieren, die het ras en de melkgift verbeterden. In Hupsel had Reint Scharpert de hele goede fokstier Willy's

Op het erf bij Te Raa (Hemsink) in Rekken. Links H. Rheebergen, midden een knecht en rechts Chrisjan te Raa. (collectie: museum De Scheper).

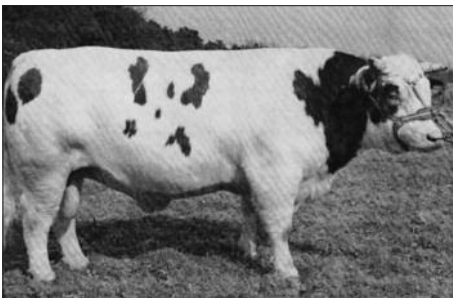
Sjoerd, waarvan de burens Hungerink en de beide Groot Wassinks ook gebruikmaakten. Bij Jans te Koppele, eveneens in Hupsel, stond een stier die op de keuring in Zutphen was bekroond en waar Horstman, Botterhuis en Tone te Koppele een deel in hadden. Daarnaast hadden G.H. Floors, D. Endeman en J. ter Agter eigen stieren. In Olden Eibergen had G.H. Meijer op Ontink jarenlang de bekende fokstier Blanus, die in Zutphen op de keuring derde stond in zijn klasse van Gelderland en Overijssel. Ook B. Blankenburg, J. Teselink en J.H. Baak (Hiddink) hadden, voor de KI-vereniging bestond, in de buurtschap een dekstier. Maar de fokverenigingen hadden meer leden en konden meer geld besteden aan eersteklas stieren. Zo stonden er in Rekken stieren op de boerderij van de Rekense Inrichting en bij Chrisjan te Raa op boerderij Hemsink en in de Holterhoek bij de familie Groot Kormelink op de Paolhaar. Derk Hoenink, die naast boer ook stuwwachter was, had aan de huidige Havelandweg 6 een stierenstation, maar het beroep van fokker werd hem fataal, hij werd door een stier doodgedrukt. Stieren zijn gevaarlijk, ze hebben een onbetrouwbaar karakter en zijn soms agressief. Ze vallen ook nu nog regelmatig mensen aan en nemen ze op de horens met soms de dood tot gevolg. Ook de gebroeders Derk en Hendrik Groot Wassink, die aan de Ringweg in Voor-Beltrum woonden waar ook stieren van de fokvereniging uit de buurtschap stonden, werden beiden aangevallen en kwamen in het ziekenhuis terecht. Gelukkig voor hen vielen de verwondingen uiteindelijk nog mee. De stier werd later geblinddoekt, maar afgaande op zijn reukorgaan viel hij soms toch nog aan. Bij Willie Harbers (Beezebekke Leugemorshoek) heeft jarenlang de rijks-premiestier Roland K.S. 9448 gestaan. Het dier

werd op 20 december 1948 geboren bij H. J. Straatman in Wilp en werd in Zutphen vaker hoog bekroond. Hij was officieel het eigendom van Vereniging van de Eibergse rundveefokkerij, waarvan G. ter Maat (Peulner op 't Loo) secretaris was. Van heinde en ver kwamen boeren met hun koeien om ze door deze gevestigde vererver van een kalfje te laten voorzien. Tot de klanten behoorden onder anderen H. Olminkhof, die ook oprichter was geweest van de vereniging, H. Lieftink (Leugemors), H. ter Aardt (de Rommeler), weduwe Te Biezebeek (de Temme), J.B. Grijsen (Broshuis), H. Baak, G. Slotboom (Florijn), G. te Luggenhorst (Lannever) en F. Groot Obbink (Vunderink); zelfs uit Rietmolen kwamen er klanten. Op 't Loo stond een stier bij Wennink (de Reuver).

Van fokvereniging tot KI-vereniging

Stieren die veel koeien op natuurlijke wijze dekken, kunnen ook verspreiders zijn van allerlei besmettelijke ziektes. Zo werden rond 1950 in Rekken vanwege de trichomonas-bacterie maar weinig kalfjes geboren. In die tijd kende Eibergen-Neede maar liefst negentien fokverenigingen. De fokverenigingen deden eigenlijk het plaatselijke werk van de stamboekverenigingen en hielden de registratie bij van de koeien en kalveren die stonden ingeschreven bij de controle en het stamboek. Deze negentien sloegen dat jaar de handen ineen en gingen op in de fokvereniging Eibergen-Neede, waarvan Hendrik Groot Wassink uit Rekken jaren lang secretaris was. Er werd tevens getracht een KI-vereniging in het leven te roepen. Om een en ander op poten te zetten werd Johan Klumper, die al zeven jaar bij de zuivelfabriek werkte, in de arm genomen. De dierenartsen verleenden hun medewerking, evenals de Gezondheidsdienst voor dieren in Gelderland.

Na de oprichtingsvergadering van de KI-vereniging Noord- Oost Gelderland in Eibergen, werd H.J. Karnebeek uit Rekken als secretaris aangezocht. De vereniging startte met 370 leden en dit aantal zou binnen tien jaar verdrievoudigen. De eerste stier die werd aangekocht kwam bij Wennink (de Reuver) te staan, maar zijn sperma was van matige kwaliteit. De aankoopcommissie kocht meerdere roodbonte en zwartbonte stieren en plaatste die bij Herman Kersjes op boerderij Hofman aan de Rekkense binnenweg. Deze boerderij behoorde toen toe aan Hein Poodt, daarna aan Herman ten Dolle en nu woont er Frank Penterman van

Stier Reinhard

Stier Roland bij Willie Harbers

De vee-arts bezig met keizersnede.

het aannemersbedrijf. Ook het laboratorium en het vangen van sperma op een kunst koe gebeurde bij Kersjes. Herman Kersjes werd de stierenverzorger en Johan Klumper was de verantwoordelijke man voor het geheel. Bekende en goede roodbonte stieren waren Bertus, Edwin (die wel eens een bulldog kalfje gaf), Roosjes Roland, Benno, Reinhard. Van de bekende fokstal van A. B. Brendenoord uit Welsum kwamen Henk, Piet en Paul, van exterieur goede stieren, maar of ze de uivorm en de productie op een hoger peil brachten valt te betwijfelen. Zwartbonte stieren kwamen vaak uit Friesland; tot de meest aansprekende dieren behoorden Aukjes Diamant, Rotterda's Smits 58 en Blitsaerd Juni's zoon. Johan Klumper was naast laborant ook hoofdinsinator. De inseminators bezochten hun klanten aanvankelijk per motor en ze werden in de volksmond 'motorbolle' genoemd. Bekende namen zijn Ab Bieleman, Frans Reesink, Henk Groot Obbink en Gerrit Slotboom, maar zij kwamen al met de auto. In Rekken kwam Willem Kistenmaker vaak om de koeien te bevruchten. Er ontstond wat onenigheid tussen het bestuur en Herman Kersjes, waarna Kersjes als stierenverzorger werd opgevolgd door Henk Hofenk. Later werden de stieren gestald bij Brus in Olden Eibergen. Niet lang daarna kwamen ook hier fusiebesprekingen met Groenlo- Lichtenvoorde en kwamen de stieren in Zieuwent te staan. In de jaren zeventig fuseerden twaalf KI-verenigingen; Johan Klumper bleef in functie. Pas na vier jaar vergaderen kwam er één KI-vereniging voor Gelderland en Overijssel tot stand. De huidige naam van de KI-vereniging is CRV Delta en deze is, naast de vereniging van Kampen en Grashoek, nog één van de weinige die zijn overgebleven.

De Kalverenopfokclub

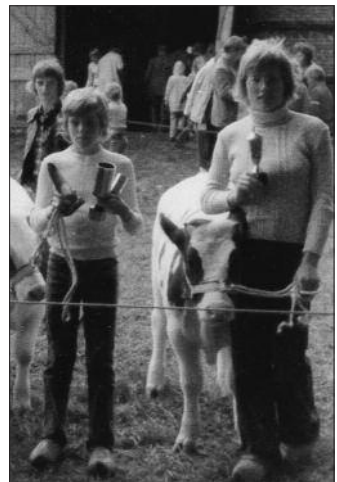
Op initiatief van Ab Bieleman en meester H. Wentink van de G.J. Nijveldt-landbouwschool werd in 1954 in Eibergen een kalverenopfokclub in het leven geroepen. Jongens en meisjes, hoofdzakelijk van een boerderij, maar toch ook

Ab Bieleman bij de eindkeuring van de kalvercub in 1981 (collectie: museum De Scheper).

wel een paar uit het dorp, mochten een kalfje uitkiezen dat ze opfokten en verzorgden. Het doel was 'inspiratie kweken voor het rundvee en omgang met de dieren bijbrengen.' Verzorgen, toiletteren en voorbrengen waren onderdelen van belang. Vakmensen kwamen vier keer onaangekondigd in voorjaar en zomer de verzorging van het kalfje inspecteren. Punten werden toegekend op: algemene verzorging, omgang, voorbrengen, voeding, netheid, bijhouden van de boekhouding en huisvesting. Naast Ab Bieleman waren onder anderen Henk ter Aardt, Joop te Koppele, Henk Saaltink, Bennie ten Elshof, Henk Veltkamp en Appie Scharpert de kartrekkers. In de nazomer vond de eindkeuring plaats. Aanvankelijk gelijktijdig met de jongveekeuring, later op de boerderij van de familie Ten Dolle aan de Rekkense binnenweg. De jongens en meisjes werden ingedeeld in leeftijdsgroepen en per groep moesten ze hun kalfje mooi getoiletteerd en gewassen aan de jury presenteren.

De beste prestaties werden beloond met een prijs. Eibergen kon vooral in de zeventiger jaren van de vorige eeuw, toen er wel eens meer dan veertig deelnemers waren, soms meerdere groepen afvaardigen naar de Achterhoekse keuring eerst

Gerja en Hendrie Meijer.

Keurmeesters aan het werk bij de eindkeuring in 1977 (collectie: museum De Scheper).

in Nettelhorst en later in Zwiep. Niet zelden nam de Eibergse club daar zowel als groep en individueel de hoogste prijzen mee naar huis. De animo nam echter geleidelijk aan af en na het mond- en klauwzeer drama in 2001 zijn er geen wedstrijden meer georganiseerd.

De beste veefokkers op de exterieurkeuringen

Boeren met ambitie voor het stamboek hebben het ras in een bepaalde richting helpen vormen. Waren er tussen 1900 en 1945 maar enkele fokstallen binnen onze gemeente succesvol op exterieurkeuringen, na de oorlog waren dat er aanmerkelijk meer. (Het Nederlandse rundveestamboek dateert al vanaf 1874 en het aparte Friese stamboek van 1879). Fokveedagen vonden na 1945 aanvankelijk plaats op de Maat 'achter dokter Visser'. Later was er alleen jongveekeuring op een weiland aan de Rekkense binnenweg, waar Johan Klumper woonde en nog weer later ging men met de koeien naar Neede en Beltrum voor de exterieurkeuringen. De betere dieren gingen door naar de regionale keuring in Borculo en later op een prachtige locatie bij het kasteel Ampsen. De stamboekfokkers lieten door inspecteurs hun koeien op het bedrijf inschrijven in het stamboek. De koeien die niet over een geregistreerd voorgeslacht beschikten konden ook in het register worden ingeschreven en kregen een R in hun horens gebrand. Dezelfde lijst werd gehanteerd voor koeien die wel over een stamboekkaart beschikten. Maar deze beesten kregen een S of, als ze ook aan hoge productienormen hadden voldaan en genoeg punten hadden gekregen voor hun exterieur, KS in hun

Het zevental van Groot Wassink.

horens gebrand. Nu vrijwel alle koeien zonder horens door het leven gaan kan men deze kentekens niet meer aanbrengen. Vroeger liepen die punten van 75 tot een dikke 80. Koeien en stieren die een vlekje, hoe klein ook, aan hun poten hadden, werden niet ingeschreven. Bij de roodbonte koeien was een inspecteur van het eerste uur Lucassen uit Wehl. Later kwamen A.N. Landeweerd en J.W. Nieuwenhuis. Onder de huidige juryleden bevindt zich onder anderen J. Krabben. Bij de zwartbonte koeien was jaren lang Terlouw de verantwoordelijke man bij het inschrijven van de beesten. Tegenwoordig kent men geen punten meer toe op onderdelen, maar werkt men met een lineair systeem. Naast de lokale en regionale keuringen kenden de MRIJ-fokkers vroeger in Deventer voor de koeien een interprovinciale exterieur keuring. Ook de FH-fokkers hadden hun jaarlijkse centrale keuring in De Steeg. Eens per vijf jaar was er in Den Bosch en later in Utrecht een Nationale tentoonstelling van alle rundveerassen en voor de stieren hield men in voor- en najaar een keuring. Tot ongeveer 1955 vond de keuring in Eibergen plaats rond de kerk. De stieren stonden dan gewoon vastgebonden aan het hekwerk rond de kerk. De roodbonte stieren presenteerden zich aan de jury op een straatje voor dokter Ter Braak (nu bibliotheek) en de zwartbonte aan de andere kant voor het oude gemeentehuis (toen politiebureau). De stieren die aan de gestelde eisen voldeden werden in het stamboek ingeschreven. De betere fokstieren werden dan 'rijkspremie-stier' en de allerbeste verervers 'preferent'. Elk jaar was er in Zutphen een centrale stierenkeuring voor zowel het MRIJ- als het FH-ras.

Meerdere Eibergse veehouders waren regionaal, provinciaal en nationaal succesvol. Voor 1940 wist Hendrik Olminkhof (de Jonge Scholte) uit Olden Eibergen bij de roodbonte koeien de meeste lauweren te verwerven. Op de Nationale

Blikman uit Ruurlo heeft de eerste prijs bij de eindkeuring. Keurmeester Langelaar speldt de rozet op (collectie: museum De Scheper).

tentoonstelling in 1923 behaalde hij met zijn viertal zelf gefokte volbloeden zelfs de eerste prijs. Na de oorlog was het vooral Reind Scharpert (Bruinink) uit Hupsel, die met de nakomelingen van Willy's Sjoerd mooie prestaties leverde. De stier werd in 1947 eerste op de centrale keuring in Deventer met een groep afstammelingen. Twee jaar later ging Scharpert met een keurcollectie van zijn vee naar de Nationale tentoonstelling in Den Bosch, maar op de Maasbrug bij Grave begaf de vrachtauto het en moesten de koeien de nacht doorbrengen in een belendend weiland. Toch was men de volgende dag nog net op tijd in Den Bosch om met succes deel te nemen aan de individuele exterieurkeuringen. Bij de roodbontfokkers traden op de voorgrond Hendrik Jan Meutstege ('t Hulshof) uit Olden Eibergen, die met Iris de provinciale reservetitel in de wacht sleepte. Nog een willekeurige greep uit fokkers die bovennormaal presteerden: Gerrit te Luggenhorst (de Lannever) te Mallem, H.J. Karnebeek te Rekken, Derk Hunge-rink uit Hupsel en nu de maatschap Baak uit Olden Eibergen. Ten slotte, maar zeker niet in de laatste plaats, noemen we de Groot Wassinks. Twee van hen wonen in Hupsel, één in Beltrum en één in Rekken. Vooral de Beatrix-koeien van Groot Wassink aan de huidige Kiefteweg 100 in Hupsel behaalden lokaal, regionaal en provinciaal vele successen en ook in nationaal verband konden ze zich met de besten meten. De dochter van stier Henk, Beatrix 25, werd kampioene van Gelderland, maar ze werd niet geselecteerd voor de Nationale tentoonstelling omdat ze te wit van kleur was. Beatrix 62 (vader Apollo) werd kampioene

ne van Oost-Gelderland en de Cowboy-dochter Beatrix 301 ging op de nieuwe Maat in Eibergen met de hoogste eer strijken. Met hun fokgroepen wisten ze menig jaar de kopplaatsen te bezetten. Dat de fokstal van de Beatrixen al oud is blijkt uit het feit dat dit jaar Beatrix 850 geboren kan worden. Hoewel van oudsher de zwartbonte koeien rond Eibergen minder talrijk waren dan de roodbonte, zijn die na 1945 ook sterk in aantal toegenomen. Aanvankelijk kocht men koeien in Friesland, later gebruikte men sperma van zwartbonte Holsteinstieren. Tot de betere FH-fokkers rond Eibergen, die het ook op de exterieurkeuringen ver schopten behoorden Jan Voortman, Bennie te Molder en zijn buurman Albert Luggenhorst (Olden Eibergen), Herman Kersjes (Mallem), Derk te Biesebeek (Holterhoek), Henk Grooters (Leugemorshoek), Stef Smit (Avest) en de gebroeders Harbers (Beltrum).

Huidige stand van het veeras en hun productie

Ook nu vindt men rond Eibergen nog meerdere, vaak grote melkveebedrijven. De meeste boeren zijn aangesloten bij de fok- en controle vereniging en/of lid van de KI-vereniging. Niet iedere boer laat de koeien inschrijven bij het stamboek. De kleinere boeren met minder dan veertig melkkoeien, zijn grotendeels verdwenen. Naast vleesvee en zoogkoeien worden nu vrijwel alle melkveestallen bezet door roodbonte of zwartbonte Holsteinkoeien. De bespiering van deze melkkoeien is verdwenen en van een dubbeldoel -vlees en melk- kan men niet meer spreken. De melkproductie met de gehalten, het formaat van de koe, de kwaliteit van het beenwerk en de vorm van de uiers zijn echter toegenomen. Een gemiddelde koe geeft nu tussen de acht- en negenduizend liter melk met 4,50% vet en 3,70% eiwit per lactatieperiode. Omdat men bevreesd is voor allerlei ziekte-uitbraken, durven de boeren nauwelijks meer te exposeren op fokveedagen of tentoonstellingen. In de zomer van 2012 werden in de IJsselhal in Zwolle nog eens weer Nationale presentatiedagen van rood- en zwartbonte koeien gehouden. Uit een voorselectie van landelijk achthonderd dieren werden er tweehonderd geselecteerd die zich voor de vele gasten uit binnen- en buitenland op hun best toonden. Ook vindt er voor geheel Oost-Gelderland elk jaar op de Nieuwe Maat in Eibergen nog een fokveedag plaats voor zowel rood- als zwartbonte Holsteiners. Wie geïnteresseerd is in de ontwikkeling van ons huidige rundvee moet daar zeker eens een keer een kijkje gaan nemen.

Hupsel, januari 2013

Henk ter Agter

Met dank aan dr. Rien van den Dikkenberg, Herman Schepers, Leo van Dijk, Johan Klumper, Wim Wassink, Albert Meijer, Willie Harbers en de families Groot Wassink in Hupsel en Rekken.